

VÁRDY BÉLA

Magyar tömeghalál a századelőn Amerika érckobóiban és szénbányáiban

2007-ben, százéves fordulóján emlékeztünk Amerika egyik legborzasztóbb acélkőhő-robbanására, valamint a még több emberéletet követelő bányakatasztrófára. Az előbbi néhány perc alatt több tucat magyar emigráns munkást égetett pernyévé, és olvasztott be a folyékony acélba; az utóbbi pedig 239 vagy 317, vagy esetleg 325 bányászt – köztük talán 131 magyart – tépett darabokra vagy fullasztott halálra a Pittsburgh melletti Van Meter-i (Jacobs Creek-i) Darr-bánya járataiban.

A Van Meter-i bányakatasztrófa csupán egyike volt az 1907-es „véres december” bányaszerencsétlenségeinek. A hónap első napján a közeli Fayette-megyei Naomi-bánya ölt meg 34 bányászt. Öt nap múlva a szomszédos West Virginiai-i Monongah-bánya aknáiban történt robbanás, amely 362 (legújabb kutatások szerint több, mint 500) bányász életét oltotta ki. Tizenegy nap múlva, december 16-án, az alabamai Yolanda-bánya mérges gázai fojtottak meg 57 szerencsétlen bányamunkást. Ezt követte a fent jelzett Van Meter-i/Jacobs Creek-i bányarobbanás, amely legalább 250–300 fiatal ember – de lehet, hogy több mint 300 – életének vetett véget. A hónap végére az amerikai bányák áldozatainak száma – a ma már kevésnek tűnő hivatalos adatok szerint – már 3200-ra emelkedett, melynek közel fele (1514 ember) különböző pennsylvaniai bányaszerencsétlenségek áldozata lett.

Századforduló Amerikája millió számra vonzotta Közép-, Dél- és Kelet-Európa népeit. 1880 és 1914 között Olaszország, Németország, az Osztrák–Magyar Monarchia, az Orosz Birodalom, valamint a Balkán-félsziget mintegy 25 millió földhöz ragadt szegényt küldött át a gyorsan iparosodó Amerikába. Ezek mindannyian a tisztességes emberi élet és a viszonylagos meggazdagodás reményében hagyták el hazájukat, hogy az Újvilágban leljenek írt a hazai nyomorban kapott sebeikre.

Kivándorlásukkal a lehetőségeik megnöttek, de a századforduló Amerikája sem kecsgettette őket könnyű életformával. Szemben az 1871-ben létrejött Német Birodalommal, ahová Bismarck már az 1880-as években bevezette a munkásvédő társadalmi biztosítási rendszert, a korabeli Amerikában a munkás – s főleg a dél- és kelet-európai bevándorolt – teljesen védtelen volt. Alacsony bérért napi tíz-tizenkét órát kellett dolgoznia heti hat napon át, hogy megkeresse azt a minimumot, melyből családját eltarthatja.

1910-ben például a pittsburghi Carnegie Steel Works [Carnegie Acélművekben] 14 400 munkás dolgozott, akik közül 11 700 Dél- és Kelet-Európából szár-

mazott. Igen kevés pénzért igen sokat dolgoztak. A szakképzett gyári munkás heti 51, a szakképzetlen pedig – akik közé a magyarok is tartoztak – heti 54 órát. Az acélgyári kohókban azonban még ennél is többet, vagyis heti 63 órát jelentett a munkaidő. Az acélmunkások és bányászok átlagos évi jövedelme 400 dollár körül volt, ami mai pénzértékben mindössze 8100 dollárnak felel meg.

A McKees Rocks-i Pressed Steel Company [Préselt Acélművek] – amely főleg csak magyar és magyarországi „tót, ruszin, horvát, oláh munkásokat” alkalmazott – még kevesebbet fizetett. A szakmunkások hat napon át, éjfél utáni egy órától délután fél kettőig (12,5 órát) dolgoztak, amiért nem egészen egy dollárt, tehát kevesebb mint heti hat dollárt kerestek. Ez mindössze évi 300 dollár fizetésnek felel meg. A szakképzetlenek ennél még kevesebbet kaptak. Egyes fennmaradt bérlisták szerint három napi munkáért mindössze a hihetetlennek tűnő egy dollárt fizettek nekik.

Ezért a kevés bérért igen veszélyes körülmények között dolgoztak, melynek következtében nagy százalékban lettek az acélművek és bányák áldozatai. Egyes statisztikai adatok szerint 1880 és 1900 között az amerikai iparban 35 000 halálos baleset történt. Ugyanakkor ennek a számnak a sokszorosa – 536 000 munkás – szenvedett komoly sérüléseket minden évben. 1906–1907 folyamán egyedül a pittsburghi gyárakban 526 munkás lett üzemi baleset áldozata.

Ugyanez vonatkozik a bányákra is, amelyek 1905 és 1920 között évente legalább 2000 áldozatot követeltek. Persze voltak különleges időpontok is, amikor a halál sokkal nagyobb számban szedte az áldozatait. Ilyen volt például 1907 decembere, amikor – mint már említettük – egyetlen hónap folyamán 3200 embert, főleg kelet-európai bevándorlót ölt meg a bánya. Ehhez jönnek aztán az acélkohók áldozatai, akik a folyékony acélban lelték halálukat. A kohórobbanás és az azal járó borzasztó halál oly gyakori jelenség volt, hogy az még a különben érdektelen amerikai politikai és vallási elitet is megmozgatta.

A sok meggazdagodott iparmágnás közül a Pittsburgh környéki kizsigerelt bevándorlók elsősorban a szintén bevándorolt Andrew Carnegie (1835–1919) acélmágnást okolták nyomorult életformájukért. Hisz az ő gyáraiban és acélkohóiban dolgozó 17 000 munkás közül mindössze csak 120 dolgozott napi nyolc órát. A többiek mind legalább tizenkét órát húztak le oly alacsony bérért, amely alig volt fele az amerikai szakszervezeti munkások bérének. A nők viszont a férfi munkások bérének csak a felét és a szakszervezetekbe tömörült munkások bérének pedig csak az egyharmadát kapták.

A kis bérekért a munkások oly veszélyes körülmények között dolgoztak, hogy minden évben ezrével lettek az üzemi balesetek áldozatai. A *Bevándorló* című lap 1909. május 14-ei számában „A gyilkos Pittsburgh” címmel jelent meg egy cikk, mely Alexander Irvine New York-i protestáns lelkész adatai alapján a következőket írja: „1907-ben a pittsburghi kórházakban kétezer sebesültet helyeztek el, akik közül ötszáz ember nyomorékká lett egész életére, ötven ember egy-egy lábat, negyvenöt ember egy-egy karját veszítette el munka közben, ötszáz embert pedig meggyilkolt a munka.” Majd a szerző így folytatja: „A sebesültek nyolcvan százaléka heti tíz dollárt keresett a nagy emberbarát [Andrew Carnegie] telepein. A meg-

gyilkoltak családjainak nyolcvannyolc százaléka egyetlen centet sem kapott kártérítésképpen. Sokan pedig csak annyit kaptak, hogy a temetési költségeket is alig fedezte.”

A bevándorolt munkásoknak egyetlen fegyverük a sztrájk volt. De azt is nehezen lehetett megszervezni, mivel a munkaadó iparmágnások kihasználták a több mint egy tucat nemzetiség közötti ellentéteket, amelyek sokáig megakadályozták azt, hogy közösen szervezkedjenek. A sztrájkok azonban idővel mégis elszaporodtak. Először főleg a bennszülött amerikai munkások részéről, akikhez idővel a bevándoroltak is csatlakoztak. Hoffman Géza (1885–1921), az Osztrák–Magyar Nagykövetség tudós alkonzulja 1911-ben megjelent *Csonka munkásosztály* című könyvében 1905 és 1910 között mintegy hetven nagyobb sztrájkot sorol fel, amelyekben magyarok is részt vettek. Ezek közül a legjelentősebb az 1909-es Pittsburgh melletti McKees Rocks-i sztrájk volt, amely komoly engedményeket eredményezett a kivándorolt munkásság részére. Azt követően aztán a munkások helyzete fokozatosan javult. Ez azonban már csak 1909 követően történt, mintegy két évvel a borzalmas 1907-es év után, amikor százszámra hullottak el a magyarok a pittsburghi acélkohókban és a Pittsburghot körülvevő szénbányák mélyén.

HALÁL AZ ACÉLKOHÓKBAN

1907. január 10-én például a „Jones and Laughlin Acélüzem” egyik kohója robbant fel, és a szerteződülő olvadt acél szinte felfalta a környékén dolgozó munkásokat. Több tucat munkás pusztult el, és még több volt azoknak a száma, akiknek a folyékony acél egyes testrészeit emésztette el. Ezeknek nagy része szintén meghalt, de csak több napi elképzelhetetlen kínszenvedés után. Amint a clevelandi *Szabadság* című napilap tudósítója leírta: „Még csak hozzávetőleg sem lehet leírni, mily borzalmas külsejük volt a hulláknak. Szénné égve, kőkeményen, húsnak semmi nyoma, a testrészek szétszaggatva, az egyik hullának csak a feje és dereka volt meg, egyéb testrészeit nem lehetett megtalálni. E sorok írója, amíg él, nem fogja elfelejteni a szegény, összeégett magyarok iszonyú hulláit.”

Sokkal szerencsésebbek voltak azok, akiket teljesen elöntött a folyékony acél, és így azonnal meghaltak, illetve azok, akik menthetetlennek tűntek, és ennek következtében a kohó vezetősége behányatta őket a kohó folyékony acéljába. Így megmenekültek a hosszú kínszenvedéstől, de ugyanakkor velük együtt a gondatlanság bűnjelei is egyszer és mindenkorra eltűntek.

Egyesek szerint ez a megoldás igen gyakori jelenség volt. A *Kivándorlási Értesítő* 1905. május 9-ei száma ismerteti egy magyar acélmunkás szemtanúnak idevonatkozó levelét, aki részletesen leírja azt, amit már sokan sejtettek és hangoztatnak, hogy „egyes amerikai vaskohókban és acélgyárakban azokat a munkásokat, akiket munka közben valami baleset ér, az izzó kohóba dobva elevenen megégetik”. A híradás oly szörnyűnek és hihetetlennek tűnt, hogy sokan kételkedve fogadták. Azonban ezt a rémregénynek hangzó jelenséget több pittsburghi forrás megerősítette. Többek között Merle Béla pittsburghi osztrák–magyar főkonzul,

valamint Joseph G. Armstrong, a Pittsburghot is magában foglaló Allegheny megye halottkémje. Ezek mindketten a nyilvánosság előtt vádolták meg Pennsylvania állam kormányát, valamint az állam területén működő vaskohók és acélgyárak vezetőségét, hogy „az ott dolgozó, többnyire magyar munkásokat lelketlen módon állandó életveszedelemnek teszik ki, és ez a lelketlenség valóságos vesztőhellyé teszi ezeket a gyárakat”. Az elhangzott vád szerint, „olyan tömérdek szerencsétlenség történik ezekben a gyárakban, hogy az igazgatóság egész sor halálesetet minden rendelkezésére álló eszköz felhasználásával egyszerűen eltítkol [...]. A gyárak vezetősége a szerencsétlenül járt munkásokat egyenesen a vaskohóba hányatja, hogy így megszabaduljon a sok kártérítési pörtől, amelyet a munkások vagy családtagjaik indítanak [...]. Merle főkonzulnak erős meggyőződése, hogy a sok eltűnt magyar munkás a kohókban lelte szörnyű halálát.”

Ezt a jelenséget és gyanút megerősítette a pittsburghi konzulátus egyik hivatalnok is, aki amerikai újságírók előtt a következő kijelentést tette: „Nemrégiben megvizsgáltunk két magyar ember esetét, kikről bejelentették hozzátartozóik, hogy eltűntek. A vizsgálat folyamán hitelesen megállapítottuk, hogy mind a két magyar munkás a kohók tetején volt alkalmazva, ahol is feladatuk az volt, hogy a kohók tetejére fölvont ládákból a vasércet a kohóba hányják. A két munkás, amint az elevátor tetejére ért, eltűnt. Kabátjuk és dinner paeljük [bádogból készült edény, melyben a gyári munkás ebédjét tartja] odalent maradt, és így nyilvánvaló, hogy a szegény emberek a kohóba estek.” A gyár vezetősége persze minderről nem volt hajlandó tudomást venni, s amennyiben teheti, a bűnjeleket, beleértve az emberi hullákat, illetve a súlyosan sérült munkásokat is egyszer és mindenkorra eltünteti a folyékony acélban. Egyesek szerint ettől erősödik az acél, mint Kőműves Kelemen esete is bizonyítja, kinek fiatal nejét magas Déva vára erődítményeibe falazták be, hogy ily módon erősítsék és acélozzák a várfalakat.

Pittsburghi viszonylatban ez az állítás igen hihetőnek tűnik, hisz a fent említett Joseph Armstrong halottkém is megjegyezte, hogy „a magyarok száma, kik a Pittsburgh és környéki gyárakban lelik halálukat, egyszerűen megdöbbentő [...]. Valósággal megriasztott hivatalkodásom első hónapjaiban, hogy az acéltröszt duquesne-i gyárában harminc nap alatt tizenkét ember pusztult el. E halálozásokat nem egy, hanem több baleset okozta, és csak az Isten a megmondhatója, hogy még hány és hány ember szenvedett csonkulást vagy sérülést ugyanezen idő alatt.”

Armstrong szerint az 1906-os esztendőben a pittsburghi és Pittsburgh-környéki acélelepeken 2669 acélmunkás szenvedett sérüléseket. Az 1907-es esztendő azonban még ennél is kegyetlenebb volt. A szokottnál több kohórobbanás történt, jelentős részük a Jones and Laughlin Acélgyárban. Január 10-én egy hatalmas kohórobbanás vetette szét a fenti gyár egyik acélkohóját, melynek következtében több tucat munkást árasztott el a folyékony acél. Ezek közül a szerencsésebbek azonnal feloldódtak a folyékony ércben. A szerencsétlenebbek azonban „csak” egyes testrészeiket veszítették el, hogy aztán több napi kínszenvedés után ők is kövessék szerencsésebb munkatársaikat. Az agyonégett, de még életben levő munká-

sok többsége a Duquesne Egyetemhez tartozó katolikus Mercy Kórházba került, melynek következtében ez a jótét intézmény a jaj és a kínok háza lett.

Volt olyan is, aki egyszerűen eltűnt, és semmi nyoma sem maradt az olvadt acélban. Volt azonban olyan, akinek összeégett testét végül is megtalálták és felismerték. Az utóbbiak közé tartozott a frissen emigrált Gyurica János, kinek hulláját nővére végül is felismerte a halott-tárlóban. Amint a *Szabadság* jelenlevő tudósítója leírta: „Egy holttest..., egy szénné égett embernek a feje és dereka, leterítve fehér lepellel. Nagy Józsefné [a halott nővére] támolyogva ment a hulla felé [...]. Zavaros szemekkel bámult a szénfekete arcra, s aztán velőtrázó sikoltással összeesett. Gyurica János feküdt ott a márványlapon, a két kiálló fogáról megösmerte a nővére. Iszonyúan szívrepesztő volt az a jelenet, amikor Nagy Józsefné magához tért aléltóságából [...]. Csak nehezen lehetett elvinni a halál eme szomorú palotájából.”

TÖMEGHALÁL A BÁNYÁK MÉLYEIN

Ha az 1907-es év a „Jones and Laughlin Acélművek” kohórobbanásával és több tucat magyar munkás kínhalálával kezdődött, akkor ugyanez az év az amerikai bányaipar mintegy 250–300 életet követelő bányakatasztrófájával és 131 magyar bányász pusztulásával végződött. 1907. december 19-én délelőtt fél tizenkettőkor ugyanis hatalmas robbanás rázta meg a Pittsburghtól mintegy 30 mérföldre (48 kilométerre) délkeletre fekvő Darr-bányát. Az 1899-ben megnyitott bánya a Van Meternek nevezett bányatelepen feküdt, átellenben a Jacobs Creek nevű bányateleptől, ahol a magyar bányászok nagyobb része lakott. A két bányatelep között folyik a Bodrog méretű Youghioghény folyó, amelyen a Jacobs Creeken lakó bányászok minden nap átkeltek, sok esetben a szemet is szállító kábel kosaraiban.

A Youghioghény folyó mintegy tíz mérföldre (16 kilométerre) Pittsburghtól délre ömlik a Monongahela folyóba, amely viszont Pittsburgh központjában egyesül az északkeletről jövő Alleghény folyóval. A két folyó egyesüléséből keletkezik a folyam nagyságú Ohio folyó, amely aztán St. Louis közelében ömlik a hatalmas Mississippibe.

A robbanást követően azonnal megindultak a mentési munkálatok. De mivel a bányászok legtöbbször a bánya bejáratától mintegy másfél-két mérföldre (két-három kilométer) a bánya mélyében dolgozott, amit a lezuhanó kőtörmelékek is elzártak, a mentési munkálatok igen lassan haladtak. A pusztulás teljes volt, így a mentés gyakorlatilag csak a holttestek megkeresésére és kihozatalára szorítkozott.

A két bányatelep lakóit – az özvegyeket és árvákat – a kétségbeesés kerítette hatalmába. Ugyanis, amint a clevelandi *Szabadság* tudósítója megjegyezte, „Jacobs Creeken nincs ház, amely ne vesztette volna el a családfenntartóját”. E jelentés szerint, „a Darr-bányában dolgozott magyar bányászok közül mindössze kettő menekült meg, és így az egész magyar plézen [bányatelepen] csak két férfi maradt: Jávorszky Mihály viseli és Erős Bertalan somodi illetőségű bányász. Ezek a bányászok is csak azért menekültek meg, mert aznap valami oknál fogva nem mentek le a bányába. A bányában levők közül is csak két amerikai bányász – Patrick

Linnaugh és Thomas Williams – maradt meg, mivel ők közvetlenül a kijárat közelében tartózkodtak. Ők maguk is összeégtek, de azért mégis részt vettek a mentési munkákban, illetve a holttestek megtalálásában és kihozatalában.

A görög katolikus ruszinok vesztesége nem volt jelentős, mert ők a Juliánus naptárt követték, és ennek következtében Szent Miklós püspök napját (Mikulást) tizenhárom nappal később, december 19-én ünnepelték. Így közel 200-an nem dolgoztak. Ha ők is a bányában lettek volna, akkor a halottak száma közel 500 lett volna.

Egyes helyi csoportok közül a Vas megyei áldozatok száma volt a legnagyobb, hisz a bányában pusztult „30 Vas-megyei német, 25 tót és 50 rusznyák”. A legnagyobb veszteség azonban az amerikai magyarságot érte, hiszen 131 magyar bányász megszenesedett holtteste hevert a Darr-bánya mélyén. Köztük igen sok gyermekkorban levő fiatal legény is elpusztult. Ugyanis a Darr-bányában „rendesen több fiatal, 15 éven aluli gyereket alkalmaztak, ezek is mind elpusztultak a katasztrófa alkalmával. Köztük van a 14 éves Lakatos Ferenc is.”

A mentési munkálatok még sokáig folytak, míg végül is 239 holttestet kihoztak. Ebben a számban aztán meg is állapodtak, habár a pontos számot sohasem lehetett megtudni. Egy másik áldozatnévsor 317, illetve 326 elpusztult bányásznak a nevét tartalmazza. Mint fent említettük, újabb névsorok – 317, illetve 325 – összeállítása azért oly nehéz, mert egyes testek teljesen elégték és elpusztultak, és ugyanakkor sok össze nem tartozó emberi testrészt is találtak.

Azonkívül több bányász holtstét a robbanást követően meg sem találták. (Egy Van Meter-i öreg bányász, aki sok évtizeddel később időnként bemerészkedett a bányába, még az 1980-as évek folyamán is talált addig fel nem fedezett embermaradványokat.)

A közelmúltban egy Internetes Szénbányászati Múzeum egy újabb halállistát publikált, amely 396 elhullott bányásznak a nevét tartalmazza, akik közül 325 a Darr-bánya 1907. december 19-ei robbanás áldozata volt. Ezek szerint ez a hatalmas bányarobbanás nem 239, hanem 325 bányászt küldött a másvilágra.

Ebben a névsorban 141 bányász név szerint és magyarként van feltüntetve, akik közül 127 a december 19-ei, 14 pedig az előző hónapok bányaszerencsétlenségeinek voltak az áldozatai. Több felsorolt bányász esetében hiányzik a nemzeti-ségi megjelölés. Az utóbbiak közt legalább hat bányász könnyen felismerhető magyar neve miatt (Balogh András, Kovács Charles/Károly, Lendvay Albert, Sándor Frank/Ferenc, Soltész Steve/István, és Torday Joe/József), és ezek közül négy a decemberi bányakatasztrófának volt az áldozata. E névsor alapján tehát az 1907. december 19-ei bányarobbanás magyar áldozatainak a számát 131-ben jelölhetjük meg, amely szám kerekén 40 százalékát teszi ki az ugyanakkor és ugyanott elpusztult 325 bányásznak.

Az elpusztult magyar bányászok sok esetben nehezen felismerhető eltorzított nevekkel szerepelnek ezen a listán. A felismerhető nevek között van a következők: Arvu = Árva, Beras = Béres, Laszio = László, Bulog = Balogh, Gyroi = Györi, Har-rath/Harwat = Horváth, Kovaco = Kovács, Lacatos/Lakates = Lakatos, Mihaley = Mi-

hályi, Nagg = Nagy, Paster = Pásztor és még egy sereg más név. Ugyanakkor vannak olyanok is, akiknek keresztnéve kerül a családi nevük helyére (István, Viszokai; János, Csurok; János, Harraly; János, Hornyák; János, Kormai; Pál Kevekes [Kerekes] stb.)

Már a robbanás napjának késő estéjén 15 holttestre akadtak, de ezek esetében „ötnek hiányzott a feje, s a többiek is felismerhetetlenségig voltak összeroncsolva”. Egy másik jelentés szerint, „mire ráborult az este fekete takarója a szomorú bányaplézre, még csak 12 holttestet sikerül megtalálni, de azok is annyira össze voltak roncsolva, hogy a személyazonosságot nem lehetett megállapítani”. Ugyanakkor „a bánya mélyéből, a szerteágazó tárnákból halált hozó gázok öntik gyilkoló leheletüket, és mindenkit, aki közelükbe ér, megöléssel fenyegetnek”.

A robbanást követő napokban az amerikai magyar újságok több áldozatnévsort közltek, de a magyar áldozatok számát sohasem tudták pontosan megállapítani. Az egyik nyomtatott névsor például csak 75 nevet tartalmazott. De még ennek a névsornak az összeállítói is tudák, hogy ez csak egy részleges névsor lehet. S amint fenn láthattuk, a valóságos szám majdnem duplája volt a *Szabadság*ban felsoroltakénak. Sajnos, a áldozatlistákon szereplők közt igen sok a gyermekkorban levő 14–15 éves bányász. De még ez a névsor sem adja vissza a teljes valóságot. Ugyanis, mint ezt a nagy tragédiát feldolgozni óhajtó Van Meter-i baptista lelkész elmondta, a fent jelzett százéves megemlékezése keretében több 10–12 éves gyermek is e nagy bányarobbanásnak az áldozata lett. Az akkori szokás szerint ezek a fiatalok sok esetben az apjuk vagy idősebb bátyjuk „dögcédulájával” mentek le a bányába, hogy ottani munkájukkal hozzájáruljanak a család anyagi szükségleteinek kielégítéséhez. A bánya vezetőséget tudott ezekről a kis családokról, de annyira már nem érdekelte őket a dolog, hogy ezt a gyermekkihasználó munkát leállítsák.

A bányásztársadalom teljes tudatában volt annak, hogy ezért a hatalmas katasztróféért elsősorban a Darr-bányát birtokló Pittsburgh Coal Company [Pittsburghi Szén Társaság] felelős, hiszen már napokkal korábban annyira gázosak voltak az aknák, hogy két vezető pozícióban levő amerikai – Archibald Black főellenőr és David Wingrove tűzoltó parancsnok – le is mondott. Mindketten otthagyták a bányát, mert a tulajdonosok nem voltak hajlandók figyelembe venni az általuk jelzett veszélyeket. Ugyanakkor a bányászok családtagjai azzal is tisztában voltak, hogy a Társaság ellen pert nyerni nem lehet. Akárhány katasztrófa is történt a múltban, az erre kiküldött vizsgálóbizottság a Társaságot minden esetben felmentette, és a felelőséget az elpusztult bányászok nyakába varrta. Kártérítést sem igen akartak adni, habár a holttesteket hajlandók voltak a Társaság költségén eltemettetni.

Ezt a tévhitet tudatosan terjesztette a Pittsburgh Coal Company vezetősége, amely aztán be is került a köztudatba, olyannyira, hogy még nyolc évtizeddel később is ismételték a különböző lapok publicistái. 1987-ben például, a bányarobbanás 80. évfordulója alkalmából, a greensburgi és pittsburghi *Tribune Review* publicistája a következőket írta az egyik idevonatkozó cikkében: „A Pittsburgh Szén Társaság megtette a lépéseket, hogy a bánya olyan biztos legyen, amilyen

emberileg lehetséges volt. Szellőztető ventilátorok működtettek [...], elgázosodott területeket korlátokkal zárták el, és megparancsolták, hogy egyetlen bányász se lépje át a korlátot [...]. Azonban az egyik bányász elmozdította az egyik korlátot, és besétált a jobb oldali második tárnába. Ezzel öngyilkosságot követett el, és egyben 238 társának a gyilkosa is lett”. Ez a leírás semmi más, mint a bányatársaság jól kigondolt és szélkében-hosszában terjesztett propagandája, amelynek legfontosabb bizonyítéka a két fent jelzett pozícióban levő vezető egyének lemondása és kivonulása a bányából mindössze néhány nappal a december 19-ei nagy bányarobbanás előtt.

A Darr-bánya robbanásának áldozatai 130 özvegyet, több mint 300 árvát és további 112 eltartandó személyt, többnyire elaggot szülőt hagytak itt minden támogatás nélkül. Az özvegyek azonban nem sokáig maradtak özvegyek. A kivándoroltak soraiban ugyanis még mindig többségben voltak a férfiak, és így az emigráns társadalom állandó nőhiányban szenvedett. Ennek következtében minden női személy, függetlenül múltjától vagy családi helyzetétől, csakhamar kelendő lett. Sok egyéb mellett ez a tény is nyilvánvalóvá vált a fent említett Van Meter-i baptista lelkes kutatósaiból. Az élni akarás és a családi szükség rákényszerítette az özvegyeket, hogy minél hamarabb új férjet, egy újabb családtartót találjanak maguknak. Ez annál is inkább így volt, mert a bányatelepek kis házai, melyben a bányászcsaládok laktak, mind a bányatársaság tulajdonát képezték. És ha egy család elvesztette a család fejét, aki aktív bányász volt, akkor az a család kénytelen volt kiköltözni a házból, hogy átadja helyét egy újabb bányászcsaládnak.

A bányarobbanást követő napokban, amikor tudatosodott a katasztrófa mérete, az amerikai társadalom és az emigráns egyházak is megmozdultak az özvegyek és árvák érdekében. Ugyanezt tette a magyar kormány, a washingtoni nagykövetség, valamint a pittsburghi konzulátus is. Erre igen nagy szükség volt, mert a katasztrófát követő napokon különböző hivatású ügynökök lepték el a bányatelepeket, hogy meghatalmazásokat kérjenek az özvegyektől. Ezt a sötét tevékenységet a pittsburghi konzulátus azonnal leállította, és a United Mine Workers Associationnal [Egyesült Bányász Egyesülettel] összefogva igyekezett az özvegyek és árvák helyzetét képviselni a bányavállalattal szemben. Ennek lett is valami eredménye, azonban közel sem akkora, amely kárpótolta volna a családfenntartók pusztulását.

1910-ben a Pittsburgh Coal Company még a Darr-bánya nevét is letörölte a térképről. Összeolvasztotta a közeli Banning No. 3 bányával, az utóbbinak a neve alatt. A két bányát földalatti folyosóval kötötték össze, és így az egykori Darr-bánya az utóbbinak csupán egy újabb bejárata lett. Ez a közös bánya teljes gőzzel működött éveken át, és 1913-ban 350 bányással 155 000 tonna szenet termelt. A háborús években a termelés fokozatosan csökkent. 1919-ben már csak 30 000 tonna szént bányásztak ki belőle. Azt követően aztán gyorsan be is zárták az egész bányát.

Az 1907-ben elpusztult bányászok is lassan a feledés homályába merültek. Igaz, hogy 1909-ben a helyi temető közepén felállítottak egy hatalmas gránit emlékművet, amelyen a következő szöveg olvasható:

„To the Memory of the Martyrs The Darr Mine disaster, Dec. 19. 1907 erected by the Hungarian-American Federation 1909.”

Magyar fordításban:

A Darr-bányaszerencsétlenség vértanúinak emlékére emelte az Amerikai Magyar Szövetség 1909-ben.

Idővel azonban ez az emlékművet is elfeledtette az idő. De 1994-ben a Pennsylvania Historical Museum Commission [Pennsylvaniai Történeti Múzeum Bizottsága] újból felfedezte és a következő bronz táblával jelölte meg az 1907-es bányarobbanások helyét.

DARR MINE DISASTER On Dec. 19. 1907, an explosion killed 239 men and boys, many Hungarian immigrants, in Darr coal mine near Van Meter. Some from the closed Naomi mine, near Fayette City, which exploded on Dec. 1, killing 34. Over 3000 miners died in Dec. 1907. The worst month in U. S. coal mining history. In Olive Branch Cemetery, 71 Darr miners, 49 unknown, are buried in a common grave.

Magyarul:

DARR-BÁNYA-FÉLE KATASZTRÓFA 1907. december 19-én egy bányarobbanás 239 nagyrészt magyar férfit és fiatal legényt ölt meg a Van Meter közelében levő Darr-bányában. Néhányat a Fayette City melletti bezárt Naomi-bányában, amely december 1-én robbant fel, megölve 34 embert. 1907. december folyamán, mely az amerikai bányai par legvéresebb hónapja volt, több mint 3000 bányász pusztult el. Az Olive Branch Temetőben, egy közös sírban 71 Darr-bányász van eltemetve, akik közül 49 ismeretlen.

Ez volt a helyzet a Pittsburghi-környéki acélkohókban és szénbányákban 1907-ben, amikor egy sor kohórobbanás és bányaszerencsétlenség rázta meg a helyi magyar kolóniát. E bánya- és iparvidéken szinte százával pusztultak el a magyar nemzet idegenbe szakadt gyermekei. Ezek mind egy szebb jövő reményében hajóztak át a tengeren, de ezt a szebb jövőt csak nagyon kevesüknek sikerült meglelnie. Jelentős részük ugyanis az acélkohók és a szénbányák áldozata lett, anélkül, hogy valaha is megközelítették volna azt a bizonyos szebb jövőt.

Legtöbbjük egyszerű tisztességes magyar ember volt, aki ragaszkodott hazájához és a magyar földhöz. A régi haza azonban ezt a ragaszkodást nemigen érzékelte és nemigen viszonzta. Legfeljebb csak annyiban, hogy az idegenben elpusztult magyarok szíve fölé egy kis adag magyar földet küldött, mint például az 1907-es katasztrófák idején. Azonban, mivel a régi haza oly mostohán bánt a nyomorból „kitántorgott” gyermekeivel, sok kivándorolt még ezt a parányi magyar földet sem igényelte.

Ennek a jelenségnek adott kifejezést a *Népakarat* című amerikai magyar szocialista lap tudósítója, aki a következő módon fogalmazta meg az amerikai magyarság viszonyát a régi hazához és a magyar földhöz: „Arról a földről, amelyet holttestük fölé szórnak, csak azt tudták ezek az emberek, hogy terem az mágnásnak, püspöknek, katonának [katonatiszteknek], csak a szegény embernek nem [...].

Az éhhalál elől menekültek Amerikába [...]. Rettenetes kínok között pusztultak el azért a napszármért, amit az édes haza nem adott meg nekik [...]. A hazai föld csak maradjon azoké, akik ma cifrálnak, dínomdánomoznak belőle. Az a marék por csak arra emlékeztetné őket [az elhullott amerikai magyarokat], hogy ez a marék is csak akkor jutott [nekik], mikor előbb az amerikai tárnák a nyakukba szakadtak, a bányalég tüze megsütötte őket.”

Az egyszerű kivándorolt magyar sorsa tehát nem volt könnyű a századforduló Amerikájában. A kemény és veszélyes munka nagyon próbára tette őket, és igen megrostálta soraikat. De az, aki ily nehéz körülmények között megmaradt, előbb-utóbb mégis emberibb szintre emelkedett. A nehézségek ellenére is érezte és látta munkája eredményét, és felrémlt előtte egy szebb jövőnek a halvány árnyképe. Sajnos, a korabeli Magyarországon ezt a szebb jövőt nemigen láthatta és nemigen remélhette. Éppen ezért maradt a kivándorolt magyarság háromnegyed része véglegesen Amerikában. S tette ezt annak ellenére, hogy óriási többségük csak vendégmunkásként érkezett az Újvilágba. És annak ellenére is, hogy végleges ittmaradása után is állandó honvágy gyötörte. De ezen honvágy ellenére is, mégis Amerikában maradt. Miért? Mert a minden erejét kizsigerelő acélkohók és szénbányák árnyékában érezte először azt, hogy ő is ember, akinek vannak jogai, és van reménye egy jobb és szebb emberi élethez.

A kivándorlók ezt a tényt ki is fejezték abban a közel ezer levélben, amit a clevelandi *Szabadság* pályázatára írtak 1909-ben, feleletként arra a kérdésre: „Miért jöttem Amerikába?” Szinte minden levélben benne van az a gondolat, hogy – a nagy nehézségek ellenére is – az egyszerű magyar az Újvilágban érezte önmagát először igazi embernek. És most, egy teljes évszázaddal és négy-öt nemzedékkal az 1907-es katasztrófák után, ez a tény teljesen nyilvánvaló. De ennek a jelenségnek nagy ára volt. A kis magyar nemzet sok értékes gyermekét és azok leszármazottjait örökre elvesztette.